

РОБЪРТ ШЕКЛИ

ПРАВИЛЕН ВЪПРОС

Превод от английски: Иван Мадански, 1993

chitanka.info

Отговорникът беше така построен, че да работи толкова дълго, колкото трябва. За едни срокът ще е голям, за други — нищожен, но за Отговорника беше просто достатъчен.

Същото се отнасяше и за размерите — на едни им се струваха гигантски, на други — миниатюрни. Това беше много сложен апарат, макар някои да си мислеха, че по-проста машина няма.

Отговорникът знаеше, че трябва да е точно такъв. Нали е Отговорник. Той знаеше.

Кой го е построил? По-добре да не се научава много за тях. Те също знаеха.

Създадоха Машина за отговори — Отговорник. Трябваше да послужи на незнаещите раси. После изчезнаха по свой особен начин. Къде? Само Отговорникът знаеше това.

Защото той знаеше всичко.

На една планета, обикаляща около една звезда, се намираще Отговорникът. Времето течеше — за едни безкрайно, за други кратко, но за него — по мярка.

В него се намираща отговорите. Той знаеше природата на нещата, защо са такива, какво има, защо го има и какво означава всичко това.

Можеше да отговори на всеки въпрос, стига да е поставен правилно. И не само можеше — той искаше да отговаря. Страшно искаше! Нали за това беше създаден. Чакаше да дойде някой и да го попита.

— Как се чувствате, сър? — загрижено попита Морън и се наведе над стареца.

— Малко по-добре — отвърна Лингман с плаха усмивка.

Морън изхаби доста енергия, за да изведе кораба в космоса с минимално ускорение. Въпреки това, сърцето на Лингман не бе очаровано от маневрата. Капризната машинка ту отказваше да работи, ту започваше бясно да блъска гърдния кош — малко оставаше да спре завинаги. Но най-после дойде безтегловността, тя влезе в ритъм и заработи нормално.

Морън нямаше такива проблеми. Неговото здраво тяло без проблеми издържаше всякакви натоварвания. Но по време на този

полет не трябваше да изпробва способностите си, ако искаше Лингман да остане жив.

— Ще издържа — промърмори старецът, сякаш чул мислите на спътника си. — Ще издържа колкото трябва, за да разбере.

Морън докосна нещо на пулта и корабът мина в хиперпространството.

— Ще разберем — успокояваше го той, докато му помагаше да се освободи от ремъците. — Ще го открием този Отговорник!

Лингман уверено кимна на младия си приятел. Дълги години те взаимно се утешаваха и ободряваха. Идеята принадлежеше на стареца. Морън се присъедини към него след завършване на института. Те обикаляха из Слънчевата система и троха по троха събираха парчетата от легендата за древна хуманоидна раса, която е знаела отговорите на всички въпроси, построила е Отговорника и си е отишла завинаги.

— Само като се сетя! Ще получим отговорите на всички въпроси! — Морън завърши физика и доста неща му бяха на езика: разширяващата се Вселена, ядрените сили, Свръхновите звезди...

— Да — съгласи се Лингман.

Доплува до видеоекрана и погледна навън, към блясъка на хиперпространството. Той беше биолог и стар човек. Искеше да зададе само два въпроса:

Какво представлява животът?

Какво представлява смъртта?

След един особено дълъг период на събиране на багрило Лек и другарите му решиха да починат. В покрайнините на Галактиките, където няма звездни струпвания, багрилото винаги оредява. Защо? Никой не знаеше. Наложиха се да обсъдят въпроса.

Лек каза:

— Ще взема да потърся този Отговорник.

Той говореше на олгрейт, езикът на твърдото решение.

— И защо? — попита Илм на звист, езикът на добродушната насмешка. — Не ти ли стига това, че събираш багрило?

— Не, не ми стига — отвърна Лек все още на олгрейт.

Великият труд на Лек и народа му се състоеше в събирането на багрило. Щателно, пращинка по пращинка, те откриваха втъканото в

материята на пространството багрило и го трупаха на гигантски купчини. Защо? Никой не можеше да каже.

— Предполагам, че ще го попиташ какво представлява багрилото? — каза Илм, отмести една звезда и легна на нейното място.

— На всяка цена — отговори Лек. — Твърде дълго живяхме в неведение. Трябва да сме наясно с истинската природа на багрилото и мястото му в мирозиданието. Трябва да разберем смисъла на живота. — Тази реч Лек произнесе на илгрит, езикът на зараждащото се познание.

Илм и останалите престанаха да задават въпроси, даже на езика на спора. От зората на времето цялата раса на Илм и Лек събираше багрило. Настъпи време да разберат най-важното — какво представлява то и защо го трупат на купчини?

Отговорникът можеше да им помогне да разберат. Всеки беше чувал за тази машина, създадена от една велика раса, подобна на тях.

— Ще го питаш ли още нещо? — поинтересува се Илм.

— Ще го попитам за звездите — Лек повдигна рамене. — Всъщност няма какво друго.

Лек и неговите братя живееха от създаването на света. Ето защо те не мислеха за смъртта. Числеността им оставаше неизменна, затова не мислеха и за живота. Единственият въпрос, който ги интересуваше, беше съставът на багрилото и куповете.

— Тръгвам! — извика Лек на диалекта решителност-за-действие.

— Успех! — пожелаха му останалите на езика на най-добрите чувства.

Той се отдалечи, скачайки от звезда на звезда.

Самотен, на малката планета, Отговорникът чакаше някой да дойде и да го попита. Засега сам си задаваше въпроси и си отговаряше. Това бе негова привилегия. Той знаеше.

Очакваше. Не беше нито рано, нито късно за всяко едно създание на космоса да дойде и да го попита.

Събраха се осемнадесет на едно място.

— Призовавам към Закона на Осемнадесетте! — каза един. Моментално се появи нов, който никога не е бил. Беше роден от Закона на Осемнадесетте.

— Трябва да попитаме Отговорника! — извика друг. — Ние се раждаме от Закона на Осемнадесетте. Но щом се съберем осемнадесет на едно място, веднага се появява и деветнадесети. Защо е така?

Никой не можеше да отговори.

— Къде съм? — попита новопоявилият се деветнадесети. Един го дръпна настрана, за да му обясни.

Останаха седемнадесет. Стабилна цифра.

— Длъжни сме да изясним — обади се някой — защо всички места са различни, въпреки че между тях няма никакво разстояние. Ти си тук. После си там. И край. Никакво придвижване. Никаква причина. Просто си другаде.

— Звездите са хладни — констатира един от тях.

— Защо?

— Трябва да отидем при Отговорника.

Бяха слушали легендите, знаеха преданията. „Някога тук е имало народ, приличащ досущ на нас, който е знаел. Построил Отговорника. После отишъл някъде, където няма място, но има много разстояние.“

— Как да стигнем до там? — извика новороденият, изпълнен със знания.

— Както обикновено.

И те изчезнаха. Остана само един, загледан в безкрайното пространство. После и той се изпари.

Древните предания не лъжат — прошепна Морън. — Пред нас е Отговорникът.

Излязоха от хиперпространството точно на указаното от легендата място и се оказаха пред звезда, която не приличаше на никоя друга. Морън се опита да я класифицира, но това нямаше значение. Тя просто беше различна.

Около звездата кръжеше планета, отличаваща се от всички други, които бяха виждали досега. Морън мислеше как да обясни този факт, но реши, че и това нямаше значение. Беше единствената по рода си планета.

— Затегнете колана, сър. Ще се опитам да се приземя по възможно най-лекия начин.

Крачейки от звезда на звезда, Лек намери Отговорника и го сложи на дланта си.

— Значи ти си Отговорникът?

— Да.

— Кажи ми тогава какво съм аз? — попита Лек и се намести удобно между две звезди.

— Частен случай — каза Отговорникът. — Проява.

— Остави това — обидено промърмори Лек. — Можеш да отговориш и по-добре. Слушай сега. Аз и моят народ живеем, за да събираме багрило, което трупаме на купове. Защо правим това?

— Безсмислен въпрос — съобщи Отговорникът. Той знаеше какво е това багрило и за какво служи купчината. Но отговорът се съдържаше в едно по-голямо обяснение. Лек не можа да зададе правилно въпроса.

Той продължи с въпросите, но Отговорникът не можеше да отговори и на тях. Лек гледаше на нещата теснолинейно, виждаше само част от истината и отказваше да осъзнае останалото. Как да обясниш на слепец какво е жълта звезда?

Отговорникът дори не се опита. Не беше предназначен за това.

Накрая Лек се усмихна презрително и си отиде, като стремително крачеше в междузвездното пространство.

Отговорникът знаеше. Но въпросът трябваше да е формулиран правилно. Той разсъждаваше над това ограничение и гледаше звездите — нито големи, нито малки. Според него си бяха нормални.

„Правилни въпроси... Тези, които са ме построили, би трябвало да се съобразят с това — да ми предоставят свобода, да ми разрешат да излизам от рамките на конкретния въпрос.“

Осемнадесет създания изникнаха пред Отговорника. Те нито дойдоха, нито долетяха, а просто се появиха. Бяха настръхнали от студ,

защото звездите не ги топлеха достатъчно. Гледаха удивени огромните панели на машината.

Един от тях попита:

— Ако няма разстояния, как тогава е възможно появяването ни на различни места?

Отговорникът знаеше какво е това „разстояние“ и какво е това „различни места“. Но не можеше да отговори на въпроса. Разстоянието имаше свой смисъл, обаче не такъв, какъвто си го мислеха тези същества. За различните места също имаше обяснение, отличаващо се от техните очаквания.

— Перифразирайте въпроса — посъветва ги Отговорникът със затаена надежда.

— Защо тук сме ниски, а там високи? Защо някъде сме дебели, а другаде — слаби? Защо звездите стават все по-хладни?

Отговорникът знаеше всичко това. Знаеше защо звездите са хладни, но не можеше да им го обясни в рамките на техните разбирания за звезди и студ.

— Какво представлява Законът на Осемнадесетте? Защо, когато се съберат осемнадесет на едно място, веднага се появява още един?

Обаче отговорът беше част от друг, по-обширен въпрос, а те така и не го зададоха.

Законът на Осемнадесетте създаде още един и всичките деветнадесет изчезнаха.

А Отговорникът продължаваше сам да си шепне въпроси и да им отговаря.

— Това е! — каза Морън. — Пристигнахме.

Потупа Лингман по рамото, но много внимателно, сякаш се страхуваше да не се разпадне.

Старият биолог продума:

— Хайде, да вървим.

Не искаше да губят време. Всъщност той нямаше какво да загуби.

Вървяха рамо до рамо, на единствената по рода си планета, обикаляща около звезда, която не прилича на никоя друга.

— Ето тук — Морън посочи с ръка. — Легендата е вярна. Това е трапът, в дъното на който има каменни стъпала, а те водят във вътрешно дворче. Там трябва да е Отговорникът.

Те видяха белия му екран на една от стените. Според тях беше възможно най-елементарната конструкция.

Лингман склочи пръстите на разтрепераните си ръце. Настъпи най-важната минута в дългия му живот. Щеше да разбере дали е бил прав във всички спорове и в монографиите си.

— Помни, че може би изобщо не знаем каква може да е истината.

— Готов съм! — възторжено извика Морън.

— Много добре. Отговорнико — каза Лингман със слаб глас, — какво е това живот?

Гласът прозвуча в главите им.

— Въпросът няма смисъл. Под думата „живот“ вие разбирате частен феномен, който може да се обясни само с термините на общото.

— Част от какво цяло се явява живота? — попита Лингман.

— Така зададен, този въпрос не може да има отговор. Питащият все още разглежда живота субективно, от своята ограничена гледна точка.

— Добре, тогава използвай твоята терминология — помоли Морън.

— Аз отговарям само на въпроси — тъжно отсече машината.

Настъпи мълчание.

— Вселената разширява ли се? — попита накрая Морън.

— Терминът „разширение“ е неприложим в дадената ситуация. Питащият оперира с невярна концепция за Вселената.

— Можеш ли да ни кажеш поне нещо?

— Мога да отговоря на всеки правилен въпрос, който касае природата на нещата.

Физикът и биологът се спогледаха.

— Мисля, че разбирам какво има предвид — печално проговори Лингман. — Нашите фундаментални теории са погрешни. Всичките до една.

— Това не е възможно! Науката...

— Сигнали сме до частични истини — отбеляза Лингман с отпаднал глас. — Все пак, установихме, че заключенията ни относно наблюдаваните от нас феномени са погрешни.

— А законът за най-простото предположение...

— ... е само теория.

— Но животът... Той без съмнение може да ни каже какво е това „живот“.

— Погледни нещата така — замислено каза Лингман. — Да предположим, че ти попиташ: „Защо съм се родил под знака на Скорпиона, при преминаването на Сатурн през него?“ Не бих могъл да ти отговоря с астрологически термини, защото те всъщност нямат отношение към твоето раждане.

— Ясно — бавно промълви Морън. — Той не е в състояние да отговори на въпросите ни, ако оперира с нашите понятия и предположения.

— Точно така. Това е свързано с коректно поставени въпроси, а те пък изискват знания, с които ние не разполагаме.

— И от това следва, че не можем да зададем правилен въпрос? — възмути се Морън. — Не вярвам. Сигурно нещо знаем. — Той се обърна към Отговорника: — Какво представлява смъртта?

— Не мога да определя антропоморфизма¹.

— Смъртта била антропоморфизъм! — възкликна Морън. Лингман рязко се обърна. — Най-после мръднахме малко напред.

— Реален ли е антропоморфизмът?

— Експериментално, антропоморфизмът може да се класифицира като: А — лъжливи истини; и В — частни истини. Но всичко зависи от терминологията на конкретната ситуация.

— Коя класификация е приложима в този случай?

— И двете.

Не се добраха до нищо по-конкретно. Дълги часове те мъчиха и Отговорника, и себе си, но истината се отдалечаваше все повече и повече.

— Така ще се побъркам! — не издържа Морън. — Пред нас е разковничето на всички тайни във Вселената, а ние не можем да зададем правилно нито един въпрос. По дяволите, откъде да знам кои са правилни въпроси и кои — не?!

Лингман седна на пода, облегна се на стената и затвори очи.

— Диваци, ето какви сме — продължаваше Морън, докато се разхождаше нервно пред екрана на Отговорника. — Представете си

бушмен, който иска да му обясня защо не може да улучи Слънцето със стрела. Бих могъл да го направя само с научни термини.

— Не би се опитал дори — едва чуто промълви Лингман. — Веднага ще разбереш, че е безсмислено.

— Или друго. Не бих могъл да обясня на диваците, че Земята се върти, без да използвам научни термини.

Лингман мълчеше.

— Е, добре. Хайде да тръгваме, сър.

Пръстите на биолога бяха конвулсивно свити, бузите хлътнали, очите невиждащи...

— Сър! Сър! — раздруса го Морън.

Отговорникът знаеше, че отговор няма да последва.

На планетата — нито голяма, нито малка, а точно подходяща — самотен чакаше Отговорникът. Не можеше да помогне на тези, които идваха, защото дори и той не беше всемоушен.

Вселената? Животът? Смъртта? Багрилото? Осемнадесетте?

Частични истини, полуистини, дребни съставки на великия въпрос.

Сам си шепнеше въпроси и сам си отговаряше. Въпроси, които никой не можеше да разбере.

А и как да ги разбере?

За да можеш да зададеш правилен въпрос, трябва да знаеш по-голямата част от отговора.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.